סדרת הכתבות – שנקווה ותמשיך ותתרחב עוד ועוד – על ההוא כפרא קדישא 'בין אושא לשפרעם' כלשונו של הרב מנדלסון - 'כפר עטא', עוררו בלבנו רגשות חמים והציפו ניחוח הוד קדומים באשר זקנתנו שתחי' לאוי"ט הינה ילידת המקום ומאז ומקדם היה פיה שופע על הכפר ויושביו ובעיקר על דמות סבה הגדול ה"ה הגאון הישיש רבי נחום אברהם ספרא זצ"ל (שהוזכר בדרך אגב בין השיטין בזכרונותיהם של בני ביניש).

דמות דיוקנו של זקננו הרב ספרא נעלמה כמעט ומלבד אי אלו וותיקי הכפר [בהם כ"ק גאב"ד מאקווא] אין יודעים עליו מאומה, לא מגאונותו העצומה בתורה אותה העריצו גדולי אותו דור כהרב מפוניבז', הרבי ר' אהרן מבעלז, הבית ישראל מגור, הגאון מטפליק עמו ישב יחד על דינו תורה בבית הדין של הכפר, ר' זליג ראובן בנגיס ועוד רבים, וגם לא מפעולותיו הנאדרות.

נודה לכם מאוד אם תחשפו מעל גבי גליון טפח מעל המסווה, ליקוטי מילים אותם שמענו זעיר פה ושם.

<u>דווינסק - פפד"מ</u>

מכורתו של הרב ספרא בעיר גדולה לאלוקים דווינסק שם נולד ביום י"ב באייר של שנת תרכ"ח לאביו הגאון החסיד המופלא רבי אלחנן פינחס זצ"ל שהיה מחסידי הרבי ה'צמח-צדק' מליובאוויטש ולאחר מכן אצל ממשיכיו שושלת קאפוסט הנודעה.

בשנות בחרותו למד בחברותא עם רבי שמעון שקופ ככל הנראה ב'קיבוץ' שבסמרגון שנוסד ע"י הגר"ש טרם עלה לכהן כר"מ בטלז.

בעקבות העניות הנוראה ששררה בבית אביו גלה להולנד שם חפץ לשמש כשוחט ושם פגש בו רבי שלמה זלמן ברויאר חתנו של הרש"ר הירש שחיפש שו"ב מומחה לקהילת החרדים הנפרדת של פרנקפורט דמיין ומצא בו כלי מפואר. פרק נכבד של כיובל שנים שימש הרב ספרא כדיין בבית השוחטים ושו"ב בפפד"מ. עם זאת הרביץ תורה לתלמידים מקשיבים. גאוני אותו דור כרב מפוניבז' ור' אברהם קלמנוביץ היו באים לפפד"מ לצורך מגביות או עסקנות היו מוצאים משכן בביתו של הדווינסקר ולימים שמרו עמו על קשר עז.

הגרח"ע גורז'נסקי מזכירו במכתב כי "הנה אמת נכון הדבר שהנני מכיר מכבר הימים את כבוד אביו הרב ר' נחום אברהם ספרא שליט"א ומה מאוד שמחתי לשמוע משלומו ושהוא יושב כעת באה"ק". היה לו קשר מכתבים עם הרוגוצ'ובר והמהרש"ם מברזן.

בתרס"ט השתתף בועידת הומבורג שקדמה להקמת אגודת ישראל בצוותא חדא עם כל גאוני אותו דור. שם נפגש לראשונה עם הבית ישראל שהעריכו מאוד. ראה להלן.

[מעשה זה שמע גאב"ד מאקווא שליט"א מהרב ספרא בהיותו נער] בתרצ"ג שהה רבי אהרן מבלז בברלין לטיפול רפואי על העיניים. אחד מתלמידיו של הרב ספרא היה חסיד בעלזא והוא ביקש שהרי יכיר את הרב והרב ניאות ונסע אל הרבי, הרבי קיבל אותו בחביבות עם קערה של פירות ושעה ארוכה סחו בדברי תורה כשהרב ספרא יוצא בהתפעלות שהרבי יודע את כל הנודע ביהודה [בו הרב ספרא היה בקי מאוד] בעל פה. לימים כשעלו ארצה היתה דלתו של הרבי פתוחה בפניו של הרב ספרא גם בשעות שהרבי היה מסתגר בפני הכל.

כאשר גזירת השחיטה של הנאצים ימ"ש גדעה את מקור הפרנסה עלה הרב ספרא לארה"ק ויהי לפליטה.

<u>כפר עטא</u>

את מקום מושבו בארץ הקודש גלגלה ההשגחה אל הכפר הקטן שם התגורר בתחילה בבית חתנו ר' יונה היינריך שהיה ירא שמים ועסק למלאכתו כמהנדס [לימים כשהיה הגרש"ז אויערבאך נצרך לברר בירורים הלכתיים במכשירים אלקטרוניים שונים הוא היה נועץ בו] ברחוב חפץ חיים, לאחר מכן כשנישא בשנית היה שכנו של הרבי מקרטשניף זצ"ל והיו בידידות עצומה.

<u>עם הרב מנדלסון</u>

ר' בנימין רחש כבוד רב לרב ספרא והיה מכנהו בחיבה 'דער פראנקפורטער רב'. מנגד גם הרב ספרא היה מכבד את הרב מנדלזון למרות שהיה מבוגר ממנו בכארבעים שנה. כך למשל כשביקש ממנו הרב ללבוש מלבוש ארוך ולחגור גרטל בתפילה, מה שלא נהג בו בפפד"מ, מיד עמד ועשה כדבריו.

רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א גאב"ד קוממיות – ירושלים מספר כי הרב ספרא היה לומד בכל יום בחברותא יחד עם אביו ר' בנימין בבית המדרש הגדול בכפר-אתא. יום אחד פנה הרב ספרא לרב ואמר לו כי אין זה דרך ארץ שיהודים נכנסים לשאול שאלות את הרב והם רואים את הרב יושב עם החברותא שוה בשוה, ראוי יותר שהרב ישב בראש השולחן. הרב סרב בכל תוקף אולם הרב ספרא הישיש הפציר בו מאוד עד שהסכים ולמחרת אכן ישב בראש השולחן. אך לאחר שעסקו בתורה זמן מה פנה הרב לרב ספרא ואמר לו: רואה הינך, ס'גייט נישט, החידושים לא היו היום כתמול שלשום, לא הצלחנו להעמיק ולהרחיב בדברי הראשונים והאחרונים כבכל יום, ס'איז נישט די זעלבע לערנען, הבה נשוב לשבת יחד זה לצד זה. הרב ספרא הסכים ושוב חזרו לשבת זה לצד זה.

ועוד מעשה פלאי, פעם שאל יהודי את הרב מנדלסון שאלה, הרב מנדלסון בדק וחקר ולא מצא תשובה לשאלתו והורה לו שישוב אליו לערב אולי ימצא תשובה לשאלתו. לערב שוב לא מצא הרב תשובה לשאלתו. למחרת הלך הרב לאחר כל תפילה בשחרית במנחה ובערבית והכריז ברבים כי מכיון ולא היה בידו פסק-הלכה ברור אינו ראוי לשבת על כס הרבנות והחל מהיום יפנו כל הציבור עם שאלותיהם לרב ספרא... הרב ספרא סירב לכך בשום פנים ואופן והרב מנדלזון המשיך להנהיג את המקום עד אשר עבר לקוממיות.

כאשר לדאבון לב התאלמן הרב מנדלסון ובביתו שני ילדים רכים והיה לו קושי גדול לגדל אותם, במשך שלש שנים עד שנישא בשנית, הבת חנה ע"ה גדלה אצל הרב ספרא כשביתו הג' היינריך מגדלת אותה כבת והבן ר' מנדל גדל אצל משפחת קונופניצקי.

<u>תורה</u>

אהבת התורה של הרב ספרא היתה עצומה רוב שעות היממה היה יגע בתורה, היה עולה על יצועו בשעות הקטנות של הלילה ומשכים בשעות המוקדמות לעבוד את בוראו. בצריף בו התגורר היה ארון ספרים פשוט מקיר לקיר עמוס בספרים. מחזה מרהיב היה לראותו עומד בתווך בין השולחן לקיר של הספרים, הוא החל ללמוד בספר אחד אך עד מהרה התמלא השולחן בספרים, כאשר הוא נצרך לעיין תוך כדי לימוד בספר נוסף ותוך כדי העיון בספר הנוסף שוב נצרך לספר נוסף ושוב חוזר לארון הספרים תוך כדי הילוכו וכך היה כמקפץ בהתלהבות מהשולחן לארון הספרים וחוזר חלילה, עד שהיה שולחן הלימוד עמוס בספרים. כאשר הגיעה שעת האכילה, לא היה מקום להניח את המאכלים מפני שהשולחן היה עמוס בספרים, והיה נצרך לפתוח כנף מהצד בכדי להניח את המאכלים כשאת הספרים היו מכסים במפה. סבתנו

תחי' זוכרת את קול ניגון הגמרא שהיה מסתלסל ועולה בחלל הצריף בו גר, ניגון שליוה את ימי נעוריה ללא הרף.

גם בימי השואה כשהמפציצים האיטלקיים פגעו בחיפה ונאלצו להכנס למקלט שבחצר לא ויתר הרב ספרא וירד אל המקלט והגמרא הגדולה בידו, לומד לאור הלבנה וכשנסתרה הלבנה לא ויתר והדליק נר לאור המשיך להגות כבביתו.

פעם הצטער שלא הבין לאשורו ענין חשבוני במסכת עירובין, כאשר ראה חתנו הרב היינריך בצערו הביא לפניו יהודי ירא אלוקים מתושבי הכפר בשם ר' יענק'ל פינקלשטיין אשר עבד לפרנסתו בחדר של הכפר והיתה לו יד בחכמת המתמטיקה. למרות גילו המופלג קלט הרב עד מהרה את נבכי החכמה, שילם לר' יענקל את שכרו למרות התנגדותו. ומיד צלל למסכת עירובין והחל ללומדה מחדש מריש ועד גמירא.

שבועיים לפני פטירתו הוא בכה - יש 'כרתי ופלטי' בסוגיא, הוא יודע בוודאות. אבל הוא לא זוכר אותו. - "כנראה אני כבר חולה" זו הייתה המסקנא שלו. לא מיחושים, לא חולשה, גם לא כאבי גוף מרים. אם לא זוכרים 'כרתי ופלטי' - חולים!

<u>בעול הציבור</u>

כשהגיע הרב ספרא אל הכפר ביקש מנוחה ולהגות בתורה בהשקט אך הרב מנדלסון הטיל על שכמו את האחריות על השחיטה וכשנמצאה פעם מחט בכרס בהמה מתוך עשר בהמות שנשחטו ולא נודע מאיזה בהמה, נסע הרב ספרא יחד הרב מנדלסון והשו"ב ר' ישראל יצחק חסידה למעונו של החזון-איש בבני ברק וישבו עמו לילה שלם עד לבירור ההלכה.

חלק נכבד מקרקעות הכפר נמכרו בשעתו בוורשה עוד טרם עלו הקונים ארצה משכך נתגלעו הרבה חילוקי דעות, לשם כך הקים הרב מנדלזון בית-דין בכפר-אתא והושיב לצידו כדיין את הרב ספרא וכן את רבי שמשון אהרן פולנסקי – הרב מטעפליק שהיה מעת לעת מגיע לכפר. קשר עז נוצר בין הטעפליקער רב לרב ספרא. בכל עת שהיה הרב ספרא עולה לירושלים היה סר לביתו של הרב מטעפליק. בכתב יד בידי בני המשפחה כותב הרב מטפליק בו הוא כותב: "כאשר זה כמה שנים אשר אני מכיר הכרה גמורה את הרב הגאון וכו' מוה"ר נחום אברהם ספרא ורבות עסקתי עמו בפלפול והלכה וראיתי כי ידיו רב לו בש"ס ופוסקים כאחד הגדולים".

במכתב ששלח הרב מטפליק לרב מנדלזון כתב לו: "יתיעץ נא עם ידידנו הרה"ג השו"ב מפרנקפורט דמיין". ומסיים: "ימסור ד"ש לכל המכירים ובפרט לידידי לבבי השו"ב הנעלה מפרנקפורט דמיין."

בנוסף שימש הרב ספרא כראש ועד החינוך של הכפר, וכאשר נוצר צורך להקמת 'חדר' – תלמוד-תורה, הריץ הרב מברק לידידו משכבר מפפד"מ מורנו ר' יעקב רוזנהיים זצ"ל שיתמוך בהקמת החדר ואכן בתמיכתו הוקם הצריף הראשון של ה'חדר' בסמוך לבית הכנסת. בספר המכתבים של הרב מנדלסון מופיע מכתב של הרב ספרא אל סוכנות אגו"י העולמית בבקשת תמיכה לת"ת בסופו מוסיף הרב "כבר כתב היו"ר של ועד החינוך שע"י אגו"י בפה ידידי הה"ג וכו' ר' נחום אברהם ספרא שליט"א את הסכנה הכרוכה במניעת ועיכוב תמיכתם...".

בבחירות הראשונות למען החזית דתית היה הרב ספרא בין החותמים על קריאת הקודש ובכינוס שנערך לצורך זה בקולנוע של הכפר הוא ישב בראש לצד הרב מנדלזון.

וותיקי הכפר החיים עמנו לאוי"ט למרות היותם נערים רכים באותם ימים לא מש מזכרונם עד היום דמותו המרשימה ורבת ההוד, את הליכתו המדודה, לבושו הקפדני וחיוכו החם. השפעתו

על הכפר הייתה מעבר לפעילותו המצומצמת. כך, בערב שבת לפני זמן הדלקת הנרות היה יוצא הרב ספרא מביתו ועובר לפני החנויות בלא לומר דבר. בעלי החנויות רק ראו את הדרת פניו, היו ממהרים לסגור את החנויות.

פרט נעלם ולא ידוע הוא כאשר עקר הרב מנדלסון מהכפר אל קוממיות ביקשו בני הכפר מהרב ספרא שיכהן תחתיו ברבנות אך הוא לא חפץ בכך אמנם משרבו עליו בדברים הסכים ובלבד שיביאו לצידו רב שיענה בהלכות טהרה שכן הוא כבר "זקן". וכך אכן היה למשך שנה עד שהכתירו עליהם את הרב גפן כמרא דאתרא.

<u>עם דמויות ההוד בכפר</u>

כאשר נתיישב בכפר-אתא בעל ה'עטרת-משה' ממאקווא, נרקמה ידידות עמוקה והערצה הדדית בין שניהם והיה הרב ממאקווא מעריך ומכבד עד מאוד את הרב ספרא. גם בנו יבלח"ט הרבי דהיום דבק בהרב ספרא שנטה לו חיבה למרות שחר נעוריו ושיתף אותו בזכרונות יקרים מימי חייו.

מספר יליד הכפר המשפיע ר' ישראל מאיר ברנר: בכפר-אתא דאז התגורר סבי יהודי צדיק בשם ר' משה טויב שהיה ת"ח מופלג והוא היה בידידות גדולה עם הרב ספרא שהיה דואג לו כל הזמן. גם ר' משה מצידו היה מזהיר כי יזהרו בכבודו של הרב ספרא. באחת השנים ביום הפורים שיגר לו הרב ספרא 'משלוח-מנות' ובו מצורף כרטיס הגרלה, למרבה הפלא הכרטיס עלה בגורל בסכום גדול. למחרת הפורים התנהל בבית הכנסת הגדול ויכוח גדול בקול רעש בין הרב ספרא לר' משה, כשר' משה טוען שודאי לא התכוון לזכיה בסכום כה גבוה, אבל הרב ספרא מיאן לקבל את הכרטיס חזרה, עד אשר עלתה פשרה מבין שניהם כי בסכום זה יערכו קידוש בבית הכנסת ושאר הסכום יהיה למחייתו של ר' משה. בסכום זה השיא ר' משה את ילדיו ובו קנה חלקת קבר בבית העלמין העתיק בצפת. על מצבת קבורתו נחקק: "הצדיק מכפר אתא".

סיפור מגדולתו של הרב ושל הרבי מסטריקוב: אחד מתושבי הכפר היה ר' אברהם אלטמן. הוא ובני-ביתו עברו את מאורעות השואה. לימים נולד להן בן והזמינו את הרבי מסטריקוב זצ"ל לשמש כסנדק. הרבי שהתגורר אז בתל אביב התאמץ הרבי לנסוע אל הכפר למרות המרחק העצום וטלטולי הדרך הקשים. במעמד הברית הבחין הרבי בדמותו הקמאית של הרב ספרא וראה כי לפניו איש מורם מעם משכמו ומעלה והחל משוחח עמו בדברי-תורה. הרבי שכל הווייתו היתה תורה גילה על אתר כי לפניו גאון עצום הבקי בכל מכמני תורה. הרבי נפעם מגדולתו עד שפנה לאבי הבן ודרש כי הסנדקאות תנתן לרב ספרא. כמובן שהרב ספרא התנגד אך הרבי היה נחוש בדעתו ופסק: "אם אתם לא לוקחים את הסנדקאות גם אני לא לוקח ואשוב לדרכי". ולא הועילו להרב ספרא כל סירוביו עד שנאלץ לקבל את הסנדקאות.

הרבי הבית ישראל כשהיה נופש בעיר חיפה או נוסע אל הציון במירון היה נכנס לבקר את חסידיו תושבי הכפר. בכל ביקור שלו הוא לא פסח על ביתו של הרב ספרא. כשחלה הרב ספרא את חוליו האחרון והוא כבר בבני ברק הגיע הרבי לבקרו ולמשך מספר שבועות שלח מידי שבוע שליח לדרוש בשלומו, חוץ משבוע אחד בו השליח לא הגיע באותו שבוע נפטר הרב.

הרב נפטר ביום הולדתו בי"ב אייר תשכ"ב. כל תושבי הכפר יצאו לפתחו של הכפר לחלוק לו כבוד אחרון משם ליווהו אל בית הכנסת בו נערכו ההספדים ואחר נטמן בבית הקברות הישן יחד עם 6 ספרי תורה פסולים לאמור קיים זה מה שכתוב בזה.

פעם ביקר הבית ישראל בבית העלמין הישן בכפר-אתא בסמוך לחלקת מנוחתו של הרב ספרא ואמר: "עס ליגן דא גוטע יודן, מקען דא אויס בעטין" טמונים כאן יהודים טובים, אפשר לפעול כאן.

נשמח מאוד באם וכאשר יבואו תגובות על דמותו ופעליו שתשלחו אותם אלינו לכתובת מייל הזו asafeig@gmail.com . יישר כח גדול!!